

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ & ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΕΤΑΡΤΗ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α.

A1.β.

ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι: στο «ἐν τοῖς συναλλάγμασι», «ἐν τοῖς δεινοῖς», «περὶ τὰς ἐπιθυμίας», «περὶ τὰς ὀργάς».

κατὰ τὰς διαφορὰς τούτων: στο «ἐνεργείας»

B1.

Ο Αριστοτέλης για να αποδείξει ότι οι ηθικές αρετές αποκτούνται με την ηθική πράξη αναφέρεται στους νομοθέτες που μέσα από τη θέσπιση νόμων επιδιώκουν να εθίσουν τους πολίτες στην τέλεση ηθικών πράξεων, ώστε να τους κάνουν αγαθούς (οι γάρ νομοθεταί... τοῦτ' ἐστίν). Από τον βαθμό επιτυχίας του έργου τους εξαρτάται αν το πολίτευμα θα γίνει αγαθό ή φαύλο (καὶ διαφέρει τούτω... φαύλης). Στη συνέχεια, ο Αριστοτέλης αναπτύσσει τον συλλογισμό του μέσα από την αντίθεση των ρημάτων «γίνεται» και «φθείρεται» (ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν... καὶ φθείρεται). Οι έννοιες γένεσις και φθορά αποτελούν θεμελιώδεις αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο Περί Γενέσεως και Φθοράς). Η αρετή κατά τον Αριστοτέλη κινείται ανάμεσα στη γένεση και τη φθορά. Είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Συγκεκριμένα, όταν ο άνθρωπος επιτελεί ηθικές πράξεις, τότε καλλιεργεί την ηθική αρετή, ενώ όταν προβαίνει σε ανήθικες πράξεις, γίνεται ανήθικος, δηλαδή η ηθική αρετή οδηγείται στη φθορά. Έπειτα, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί εμπειρικά παραδείγματα από τις τέχνες. Ως τέχνη ορίζεται το σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στον συγκεκριμένο κάτοχό τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα. Υπό αυτήν την έννοια, δηλώνει ο Αριστοτέλης, η τέχνη μιμείται τη φύση. Κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη. Κάνοντας χρήση αναλογικού συλλογισμού αναφέρεται στους κιθαριστές και τους οικοδόμους για να τονίσει τη σημασία που έχει η ποιότητα των ενεργειών του ανθρώπου, δηλαδή ο καλός ή κακός τρόπος συμπεριφοράς, για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Όπως κάποιος γίνεται ενάρετος κάνοντας ηθικές πράξεις και κακός όταν επιτελεί ανήθικες πράξεις έτσι και οι κιθαριστές γίνονται καλοί ή κακοί ανάλογα με την εξάσκηση στο παίξιμο της κιθάρας. Το ίδιο και οι οικοδόμοι γίνονται καλοί ή όχι αν εξασκηθούν στο καλό ή κακό χτίσιμο των σπιτιών αντίστοιχα. (Ανάλογον δέ καὶ οικοδόμοι... ἀγαθοὶ ἢ κακοί). Με την προ-

σθήκη των επιρρημάτων εὖ/ κακῶς και των επιθέτων ἀγαθοί / κακοί τονίζεται η σημασία της καλής και της κακής άσκησης στην ποιότητα της αποκτημένης επίκτητης ιδιότητας.

Στο χωρίο (εἰ γάρ μή οὕτως εἶχεν ... ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοί ἢ κακοί) αναφέρεται στο ρόλο του δασκάλου (εδῶ δάσκαλος είναι αυτός που καθοδηγεί τους τεχνίτες και τους διδάσκει μία τεχνική εργασία). Αφού με τη συνεχή και σωστή εξάσκηση ένας τεχνίτης γίνεται καλός, τότε είναι απαραίτητος και ο ρόλος του δασκάλου. Έτσι συμβαίνει και με την ηθική αρετή. Για να δημιουργηθούν καλές (ή κακές) συνήθειες είναι απαραίτητο να υπάρχουν καλοί (ή κακοί) τρόποι συμπεριφοράς και εδῶ ακριβῶς παρεμβάλλεται ο ρόλος του δασκάλου. Αυτός είναι που δίνει τον προσανατολισμό του ορθού εθισμού, διδάσκοντας τους κανόνες της αρετής, τους τρόπους εφαρμογής τους και εκπαιδεύοντας τους στην ορθή άσκηση. Έτσι, θα οδηγήσει τους νέους στην ηθική αρετή. Ο συλλογισμός αναπτύσσεται με έναν υποθετικό λόγο του μη πραγματικού και ένα επιχείρημα «ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου».

α) αν η ηθική αρετή υπήρχε εκ φύσεως, τότε οι άνθρωποι θα γεννιόταν καλοί ή κακοί και δε θα χρειαζόταν η διδασκαλία για να τους κάνει ενάρετους.

β) Τώρα όμως τους διδάσκουν, γιατί ξέρουν ότι κάνοντας καλές πράξεις θα γίνουν καλοί άνθρωποι, κάνοντας κακές, θα γίνουν κακοί.

Άρα, η ηθική αρετή δεν υπάρχει εκ φύσεως, αλλά στηρίζεται στην ηθική πράξη.

B2. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος στο απόσπασμα (οὕτω δὴ ... ἄδικοι) από τα Ηθικά Νικομάχεια αναφέρει το παράδειγμα της δικαιοσύνης για να γίνει απολύτως κατανοητή η φιλοσοφική του θέση και να φανεί η σημασία που έχει η ηθική πράξη για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Αναφέρεται στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων («τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἄνθρώπους») και αποδεικνύει πως ανάλογα με τον τρόπο που φερόμαστε απέναντι στους άλλους μπορούμε να γίνουμε είτε δίκαιοι είτε άδικοι. Όταν δηλαδή δεν επιδιώκουμε να εκμεταλλευτούμε τον άλλο ή να τον εξαπατήσουμε αλλά είμαστε τίμιοι και ειλικρινείς γινόμαστε δίκαιοι, αν όχι γινόμαστε άδικοι. Με τον όρο συναλλάγματα εννοεί όλων των μορφών τις συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως τις οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων.

Παρόμοια στο παράλληλο κείμενο, ο καθηγητής Σταθόπουλος αναφέρεται στην ομιλία του στον ρόλο της δικαιοσύνης και στον τρόπο που αυτή εκδηλώνεται. Τονίζει πώς αυτή αναδεικνύει τον κοινωνικό χαρακτήρα του ατόμου, είναι η ένδειξη αγάπης προς τον άλλο, το νοιάξιμο, «η επιείκεια», η «αρετή προς έτερον». Απαιτεί από μέρους μας να μούμε στη θέση του άλλου και όχι να δεχτούμε «την οπτική του αλλά να την κατανοήσουμε». Να τον στηρίξουμε, να τον βοηθήσουμε και να του συμπαρασταθούμε, επιδεικνύοντας «κοινωνική αλληλεγγύη», φιλαλληλία και ενσυναίσθηση. Η δικαιοσύνη, λοιπόν, εκφράζεται μέσα από τη συμπεριφορά μας προς τον συνάνθρωπο. Σε αντίθεση με τον Αριστοτέλη που με τον όρο «συναλλάγμασι» επικεντρώνεται κυρίως στις οικονομικές συναλλαγές και συμφωνίες, ο Σταθόπουλος επεκτείνει την έννοια της δικαιοσύνης σε όλων των ειδών τις σχέσεις που αναπτύσσουμε με τους άλλους, «προσωπικές, κοινωνικές, ακαδημαϊκές, επαγγελματικές, συναδελφικές, πολιτικές, αλλά

και διακρατικές, δεθνείς, διαπολιτισμικές, διαθρησκευτικές και όποιες άλλες ατομικές και συλλογικές».

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4.

ρυπογόνος: γιγνόμενον
ανάθεση: νομοθέται
ένδεια: ἔδει
ξέφρενος: σώφρονες
διάστρεμμα: ἀναστρέφεται

ΑΔΙΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1.

Επομένως, ποιος θα τολμούσε, καθώς τα πράγματα είναι έτσι, να επιχειρήσει τέτοιου είδους πράγμα; Μου φαίνεται αδιανόητο εσείς, οι οποίοι είχατε οριστεί από την πόλη να φροντίζετε όλο τον χρόνο τις ιερές ελιές, ποτέ ως τώρα δεν με τιμωρήσατε με πρόστιμο, επειδή εργάζομαι παράνομα, ούτε με οδηγήσατε σε δίκη, επειδή τάχα προκάλεσα καταστροφή, ενώ αυτός, ο οποίος ούτε αγρό καλλιεργεί κοντά ούτε έχει οριστεί επιμελητής (επόπτης) ούτε και έχει την ηλικία να γνωρίζει τέτοια πράγματα, να με καταγγέλλει ότι ξερίζωσα την ιερή ελιά από τη γη.

Γ2.

Ο ομιλητής για να στηρίξει την αθωότητά του σχετικά με την κοπή της ιερής ελιάς αναφέρει ότι ούτε κατά την περίοδο των Τριάκοντα, που ήταν πιο εύκολο για κάποιον να παρανομεί, ο ίδιος διέπραξε κάποιο αδίκημα (δημοκρατίας ούσης .... τῶν τριάκοντα) ούτε και στην τωρινή περίοδο της δημοκρατίας αδίκησε κάποιον (ἐγὼ τοίνυν οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ.... φανήσομαι). Τονίζει ότι θα αδύνατο να ξεριζώσει κάποιος τη μοναδική ιερή ελιά που υπήρχε στον περίβολο (δένδρον μὲν οὐδέ ἐν ἐστί, μιᾶς δέ ἐλάας σηκός) γιατί τον περιέβαλε κυκλικά δρόμος (κυκλόθεν δέ ὁδός περιέχει), κατοικούσαν γείτονες γύρω - γύρω (ἀμφοτέροθεν δέ γείτονες περιοικοῦσιν) και ήταν σε σημείο αφύλακτο και ορατό από παντού (ἄερκτον δέ καί πανταχόθεν κάτοπτόν ἐστιν).

Γ3.α.

τούτους δ' οἱ οὔτε γεωργοῦντες ἐγγύς τυγχάνουσι οὔτε ἐπιμεληταὶ ἡρημένοι

Γ3.β.

διαβεβλημένος: διαβλήθητι
ἀφανίζεῖν: ἀφανιεῖν
φησιν: φαίη
περιοικοῦσι: περιώκουν

Γ4.α.

οὔσης: επιρρηματική μετοχή χρονική, γενική απόλυτη με υποκείμενο το δημοκρατίας
ἀδικεῖν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα ἐξῆν
ἐμαυτῷ: δοτική αντικειμενική στο κακονούστατος
ἐλαῶν: αντικείμενο στο ἐπιμελεῖσθαι
ὡς ἀφανίσαντα: αιτιολογική μετοχή, υποκειμενικής αιτιολογίας, συνημμένη στο υποκείμενο του απαρεμφάτου (με)
ἐπιμελητής: κατηγορούμενο στο ὅς, εξάρτηση από το ἡρημένος

Γ4.β.

Υπόθεση: εἰ μή πάντων ...ῆν
Απόδοση: πῶς δ' ἂν...ὕμῶν οὕτως ... ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου,
Πρόκειται για τον υποθετικό λόγο του μη πραγματικού.

Προσδοκώμενο: ἐάν μή πάντων...ῶ.... πῶς δ' ὕμῶν ἐπιχειρήσω τοῦ χωρίου